

## NAAR EEN ETHISCHE CODE VAN LERAREN (I):

### *de Declaration On Professional Ethics van Education International (E.I.)*

Wes Holleman, augustus 2009 (versie 1)

In 2004 heeft *Education International*, de internationale organisatie van onderwijsvakbonden, een verklaring over beroepsethiek van leraren uitgebracht: de *Declaration on Professional Ethics*.<sup>1</sup> Vanuit Nederland wordt deze verklaring door de Algemene Onderwijsbond (AOB) en door CNV-Onderwijs (CNV-O) onderschreven. De Engelse tekst is in de navolgende tabel weergegeven, samen met een vertaling van mijn hand.<sup>2</sup> Vervolgens zijn drie bijlagen in deze notitie opgenomen.

#### **Appendix A: de Rechten van het Kind**

In artikel 2a) van de E.I.-Declaration wordt verwezen naar het *Verdrag inzake de Rechten het Kind*, dat in 1989 door de Verenigde Naties is uitgebracht.<sup>3</sup> Ook de Staat der Nederlanden heeft zich daaraan verbonden. In de E.I.-Declaration wordt gesteld dat de rechten van minderjarigen, zoals opgenomen in het Kinderrechtenverdrag, integraal deel uitmaken van de beroepsethiek van leraren: zij zijn *ethisch* verplicht de aldaar geformuleerde rechten te eerbiedigen. Maar in *juridisch* opzicht schept het Kinderrechtenverdrag vooral verplichtingen voor de overheid: zij moet door eigen wet- en regelgeving garanderen dat minderjarigen op de geformuleerde rechten aanspraak kunnen maken. Om recht te doen aan artikel 2a) van de Declaration moeten we de verdragsbepalingen, in zoverre relevant voor leraren, derhalve omwerken tot een lijst met ethische verplichtingen die rechtstreeks voor leraren gelden. Dat heb ik trachten te doen in Appendix A, waarbij ik mede gebruik heb gemaakt van de Nederlandse vertaling van Boes.org en de samenvatting die is opgesteld door Kinderrechten.nl.<sup>4</sup>

#### **Appendix B en C: de Rechten van de Mens**

Men zij er overigens op bedacht dat het Kinderrechtenverdrag slechts minimumeisen formuleert en dat Nederlandse minderjarigen aanspraak kunnen maken op de naleving van eventuele verderstrekkende bepalingen die zijn opgenomen in de Nederlandse wet- en regelgeving of in andere internationale verdragen waaraan de Staat der Nederlanden zich gebonden heeft (zie art. 41 van het Verdrag). Dat laatste geldt bijvoorbeeld voor het *Europese Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens*.<sup>5</sup> De bepalingen van het Europese Verdrag zijn in Appendix B weergegeven.

De tekst van dit Europese verdrag is tevens van belang voor de naleving van artikel 29.1b van het Kinderrechtenverdrag, waar staat dat leerlingen eerbied voor de rechten en fundamentele vrijheden van de mens moet worden bijgebracht (zie ook artikel 2.h van de E.I.-Declaration). In verband daarmee is tevens in Appendix C de tekst van de *Universele Verklaring* van de Verenigde Naties opgenomen.<sup>6</sup>

#### **Leraren hebben tevens als ethische plicht de vigerende wet- en regelgeving te eerbiedigen**

Volgens artikel 4a) van de E.I.-Declaration moeten leraren de wet- en regelgeving inzake de rechten van leerlingen respecteren. Leraren handelen dus onprofessioneel, niet alleen als ze de *ethische richtlijnen* overtreden die voor hen geïmpliceerd zijn in het Kinderrechtenverdrag, maar ook als ze zich niet aan de *vigerende wetten en regels* houden die bedoeld zijn om de belangen van minderjarigen te beschermen. Daarbij kunnen ethische dilemma's optreden, namelijk als de vigerende wetten en regels in strijd zouden zijn met de richtlijnen van het Kinderrechtenverdrag.

---

<sup>1</sup> <http://www.ei-ie.org/ethics/en/documentation.php>

<sup>2</sup> Waar in deze vertaling van leraren en leerlingen gesproken wordt, worden tevens docenten en (minderjarige) MBO- en H.O.-studenten bedoeld. Verder moet hier worden vermeld dat bepalingen die voor leraren minder van belang zijn, in Appendix A zijn weggelaten, bij voorbeeld het recht van de minderjarige op een naam, identiteit en nationaliteit en aangelegenheden rond adoptie of uithuisplaatsing.

<sup>3</sup> <http://boes.org/un/engun-b.html>; <http://www.kinderrechten.nl/site/pages/professionals/kinderrechten/docs/IVRK.pdf>

<sup>4</sup> <http://boes.org/un/dutun-c.html>;

<http://www.kinderrechten.nl/site/pages/jeugd/kinderrechten/docu/SamenvattingIVRK.pdf>.

<sup>5</sup> <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/655FD8CF-1D46-4B36-9DAB-99F4CB59863C/0/DutchNéerlandais.pdf>

<sup>6</sup> [http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR\\_Translations/dut.pdf](http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/dut.pdf)

**Education International:  
DECLARATION ON PROFESSIONAL ETHICS**

<p><b>§1: Commitment to the profession</b> Education personnel shall:</p> <p>a) justify public trust and confidence and enhance the esteem in which the profession is held by providing quality education for all students;</p> <p>b) ensure that professional knowledge is regularly updated and improved;</p> <p>c) determine the nature, format and timing of their lifelong learning programs as an essential expression of their professionalism;</p> <p>d) declare all relevant information related to competency and qualifications;</p> <p>e) strive, through active participation in their union, to achieve conditions of work that attract highly qualified persons to the profession;</p> <p>f) support all efforts to promote democracy and human rights in and through education;</p>	<p><b>§1: Verantwoordelijkheid als professional</b></p> <p>1a) Leraren bieden alle leerlingen onderwijs van goede kwaliteit, zodat zij het vertrouwen van de samenleving waardig zijn en de achting vergroten die hun professie in de samenleving geniet.</p> <p>1b) Leraren zorgen ervoor dat hun professionele kennisbestand steeds up to date is en telkens verbeterd wordt.</p> <p>1c) Leraren brengen hun professionaliteit tot uiting in systematische planning van hun eigen professionele ontwikkeling, in levenslang leren.</p> <p>1d) Leraren geven volledig opening van zaken over hun vakbekwaamheid en kwalificaties.</p> <p>1e) Leraren trachten (via hun vakbond) arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden tot stand te brengen waardoor het beroep hooggekwalificeerde beoefenaren trekt.</p> <p>1f) Leraren steunen alle inspanningen om democratie en mensenrechten te bevorderen, zowel binnen het onderwijs als (via het onderwijs) binnen de samenleving.</p>
<p><b>§2: Commitment to students</b> Education personnel shall:</p> <p>a) respect the rights of all children to benefit from the provisions identified in the <i>UN Convention on the Rights of the Child</i> particularly as those rights apply to education;</p> <p>b) acknowledge the uniqueness, individuality and specific needs of each student and provide guidance and encouragement to each student to realise his/her full potential;</p> <p>c) give students a feeling of being part of a community of mutual commitment with room for everyone;</p> <p>d) maintain professional relations with students;</p> <p>e) safeguard and promote the interests and well-being of students and make every effort to protect students from bullying and from physical or psychological abuse;</p> <p>f) take all possible steps to safeguard students from sexual abuse;</p> <p>g) exercise due care, diligence and confidentiality in all matters affecting the welfare of their students;</p> <p>h) assist students to develop a set of values consistent with international human rights standards;</p> <p>i) exercise authority with justice and compassion;</p> <p>j) ensure that the privileged relationship between teacher and student is not exploited in any way, particularly in order to proselytise or for ideological control;</p>	<p><b>§2: Verantwoordelijkheid jegens leerlingen</b></p> <p>2a) Leraren respecteren de rechten van minderjarigen, zoals voorzien in het VN-kinderrechtenverdrag (zie Appendix A), en meer in het bijzonder de rechten die op onderwijs (alsmede vorming en opvoeding) betrekking hebben.</p> <p>2b) Leraren erkennen de persoonlijke eigenheid en de specifieke behoeften van iedere leerling en zullen hem (haar) begeleiden en aanmoedigen om zijn (haar) mogelijkheden ten volle te verwezenlijken.</p> <p>2c) Leraren geven leerlingen het gevoel erbij te horen en deel te hebben aan een gemeenschap die om elkaar geeft en die een ieder tot z'n recht laat komen.</p> <p>2d) Leraren nemen in hun betrekkingen met leerlingen professionele grenzen in acht.</p> <p>2e) Leraren beschermen en bevorderen de belangen en het welzijn van leerlingen en doen al het mogelijke om hen te beschermen tegen pesten en fysieke of psychische mishandeling.</p> <p>2f) Leraren doen al het mogelijke om leerlingen van seksueel misbruik te vrijwaren.</p> <p>2g) Leraren betrachten gepaste zorg, toewijding en vertrouwelijkheid in alles wat het welbevinden van hun leerlingen raakt.</p> <p>2h) Leraren helpen leerlingen bij het ontwikkelen van waarden die de toets van de internationaal aanvaarde mensenrechten kunnen doorstaan.</p> <p>2i) Leraren oefenen hun gezag rechtvaardig en met mededogen uit.</p> <p>2j) Leraren zorgen ervoor dat de speciale relatie tussen leraar en leerling op geen enkele manier misbruikt wordt, en zeker niet om te indoctrineren of aanhang te werven.</p>

<p><b>§3: Commitment to colleagues</b> Education personnel shall:</p> <p>a) promote collegiality among colleagues by respecting their professional standing and opinions; and be prepared to offer advice and assistance particularly to those beginning their career or in training;</p> <p>b) maintain confidentiality of information about colleagues obtained in the course of professional service unless disclosure serves a compelling professional purpose or is required by law;</p> <p>c) assist colleagues in peer review procedures negotiated and agreed to between education unions and employers;</p> <p>d) safeguard and promote the interests and well-being of colleagues and protect them from bullying and from physical, psychological or sexual abuse;</p> <p>e) ensure that all means and procedures for the implementation of this declaration are the object of thorough discussions in each national organisation in order to ensure its best possible application;</p>	<p><b>§3: Verantwoordelijkheid jegens collega's</b></p> <p>3a) Ter bevordering van de collegialiteit, respecteren leraren de professionele status en opvattingen van hun collega's; en zij staan voor hen klaar om hulp en advies te geven, in het bijzonder voor diegenen die aan het begin van hun onderwijsloopbaan staan of die in opleiding zijn.</p> <p>3b) Leraren betrachten vertrouwelijkheid over informatie betreffende collega's, verworven in het kader van hun professionele beroepsuitoefening, tenzij er een dwingend professioneel doel of een wettelijke verplichting is om de geheimhouding te verbreken.</p> <p>3c) Leraren zijn collega's van dienst in procedures waarin zij elkaar (krachtens afspraken gemaakt tussen onderwijsvakbonden en werkgevers) moeten beoordelen.</p> <p>3d) Leraren beschermen en bevorderen de belangen en het welzijn van collega's en beschermen hen tegen pesten en fysiek, psychisch of seksueel misbruik.</p> <p>3e) Leraren zorgen ervoor dat de wijze waarop deze E.I.-code wordt ingevoerd, grondig besproken wordt in elke nationale organisatie, opdat deze optimale toepassing vindt.</p>
<p><b>§4: Commitment to Management Personnel</b> Education personnel shall:</p> <p>a) be knowledgeable of their legal and administrative rights and responsibilities, and respect the provisions of collective contracts and the provisions concerning students' rights;</p> <p>b) carry out reasonable instructions from management personnel and have the right to question instructions through a clearly determined procedure;</p>	<p><b>§4: Verantwoordelijkheid jegens de schoolleiding</b></p> <p>4a) Leraren zijn op de hoogte van de rechten en verantwoordelijkheden die hun door wetgevende en bestuurlijke instanties zijn toegekend; zij respecteren de CAO-bepalingen en de wet- en regelgeving inzake de rechten van leerlingen.</p> <p>4b) Leraren geven gevolg aan redelijke opdrachten van de schoolleiding; maar zij hebben het recht opdrachten (via een duidelijk vastgestelde procedure) ter discussie te stellen.</p>
<p><b>§5: Commitment to parents</b> Education personnel shall:</p> <p>a) recognise the right of parents to information and consultation, through agreed channels, on the welfare and progress of their child;</p> <p>b) respect lawful parental authority, but give advice from a professional point of view that is in the best interest of the child;</p> <p>c) make every effort to encourage parents to be actively involved in the education of their child and to actively support the learning process by ensuring that children avoid forms of child labour that could affect their education;</p>	<p><b>§5: Verantwoordelijkheid jegens ouders</b></p> <p>5a) Leraren erkennen het ouderlijk recht op informatie en consultatie betreffende het welbevinden en de vorderingen van hun kind, via de communicatiekanalen die daartoe overeengekomen zijn.</p> <p>5b) Leraren respecteren het gezag dat door de wetgever aan de ouders is toegekend, maar zij adviseren hen vanuit hun professionele gezichtshoek.</p> <p>5c) Leraren doen al het mogelijke: I. om ouders aan te moedigen zich actief in te zetten voor het onderwijs en de vorming en opvoeding van hun kind; en II. om het leren actief te ondersteunen door minderjarigen van kinderarbeid af te houden voorzover die aan hun ontwikkeling afbreuk kan doen.</p>
<p><b>§6: Commitment to the teacher</b> The community shall:</p> <p>a) make it possible for teachers to feel confident that they themselves are treated fairly while attending to their tasks;</p> <p>b) recognise that teachers have a right to preserve their privacy, care for themselves and lead a normal life in the community.</p>	<p><b>§6: Verantwoordelijkheid jegens de leraar</b></p> <p>6a) De samenleving zorgt ervoor dat leraren erop mogen vertrouwen dat zij in hun beroepsuitoefening eerlijk en rechtvaardig behandeld worden.</p> <p>6b) De samenleving erkent dat leraren het recht hebben hun privacy te bewaren, voor zichzelf te zorgen en een normaal leven te leiden als lid van de samenleving.</p>

**Appendix A:  
VN-VERDRAG INZAKE DE RECHTEN VAN HET KIND (1989)**

**1/2/4/5/41. Verbod van discriminatie; de Kinderrechten gelden voor iedere minderjarige ingezetene**

**2.1** Leraren eerbiedigen de rechten van iedere leerling, *zonder discriminatie van welke aard dan ook*: ongeacht ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of maatschappelijke afkomst, welstand, handicap, geboorte of andere omstandigheid van de leerling of diens ouders of voogd.

**2.2** Leraren bevorderen dat de leerling wordt beschermd tegen discriminatie of bestraffing op grond van de omstandigheden of activiteiten van diens ouders, voogd of familieleden, of op grond van hun overtuigingen of van de meningen die door hen geuit worden.

**4/41.** Leraren bevorderen met kracht dat minderjarige Nederlandse ingezetenen aanspraak kunnen maken op de in dit Verdrag erkende rechten, alsmede op verdergaande rechten die vervat zijn in het Nederlandse recht of in het internationale recht waaraan Nederland zich gecommitteerd heeft.

**5.** De verantwoordelijkheden, rechten en plichten van de ouders, voogd (of anderen die wettelijk voor hem verantwoordelijk zijn) om de minderjarige op passende wijze (verenigbaar met diens zich ontwikkelende vermogens) te leiden en begeleiden bij de uitoefening van diens rechten, moeten geëerbiedigd worden.

**3. Zorgplicht**

**3.1** Leraren stellen in hun handelen de belangen van de leerling voorop.

**3.2** Leraren bevorderen dat de minderjarige leerling de bescherming en zorg krijgt die nodig is voor diens welzijn, rekening houdend met de rechten en plichten van diens ouders, voogd (of anderen die wettelijk voor hem verantwoordelijk zijn).

**3.3** Leraren dragen ertoe bij dat de school in het kader van de zorg voor of bescherming van leerlingen aan de door de bevoegde autoriteiten vastgestelde normen voldoet, met name ten aanzien van de veiligheid en gezondheid, het aantal personeelsleden en hun geschiktheid, alsmede bevoegd toezicht.

**6. Recht op leven en ontwikkeling**

**6.1** Leraren onderschrijven het inherente recht van de minderjarige op leven.

**6.2** Leraren dragen bij aan diens mogelijkheden tot overleving en ontwikkeling.

**7. t/m 11. Recht op ouderlijke zorg; omgangsrecht**

Leraren onderschrijven dat een minderjarige, voor zover mogelijk, het recht heeft door zijn ouders te worden verzorgd en zijn familiebanden zonder onrechtmatige inmenging te behouden; dat hij niet tegen hun wil van zijn ouders mag worden gescheiden, tenzij dat in diens belang noodzakelijk is (bijvoorbeeld in het geval van misbruik of verwaarlozing door de ouders); dat hij, indien gescheiden van één of beide ouders, het recht heeft op regelmatige basis persoonlijke betrekkingen en rechtstreeks contact met beide ouders te onderhouden (tenzij dit in strijd met diens belang is); dat de wens tot gezinshereniging in principe steun verdient; en dat het wederrechtelijk overbrengen van minderjarigen *naar* en niet doen terugkeren van minderjarigen *uit* het buitenland moet worden bestreden.

**12/13. Vrijheid van meningsuiting en het recht gehoord te worden**

**12.1** Leraren stellen de leerling in staat zijn eigen mening te vormen en die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die hem aangaan, waarbij aan diens mening passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en rijpheid.

**12.2** Hij wordt in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke, disciplinaire en bestuurlijke procedure die hem aangaat (hetzij rechtstreeks dan wel door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling), op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht.

**13.1** De minderjarige heeft het recht op vrijheid van meningsuiting; dit recht omvat mede de vrijheid inlichtingen en denkbeelden van welke aard ook te vergaren, te ontvangen en door te geven, ongeacht landsgrenzen, hetzij mondeling dan wel in geschreven of gedrukte vorm, in de vorm van kunst, of via andere media naar zijn keuze.

**13.2** De uitoefening van dit recht kan uitsluitend worden onderworpen aan de beperkingen waarin de wet voorziet en die nodig zijn a) voor de eerbiediging van de rechten of de goede naam van anderen; of b) ter bescherming van de openbare orde of nationale veiligheid, de volksgezondheid of de goede zeden.

#### **14. Vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst**

**14.1** Leraren eerbiedigen het recht van de leerling op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.

**14.2** Leraren eerbiedigen de rechten en plichten van de ouders en voogden om de minderjarige te leiden in de uitoefening van dit recht op een wijze die verenigbaar is met diens zich ontwikkelende vermogens.

**14.3** De vrijheid om zijn godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen kan slechts worden beperkt in zoverre dat wettelijk is voorgeschreven en noodzakelijk is ter bescherming van de openbare orde en veiligheid, de volksgezondheid of de goede zeden, of van de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.

#### **15. Vrijheid van vergadering en vereniging**

**15.1** Leraren erkennen het recht van de minderjarige verenigingen op te richten, daarvan lid te zijn, vreedzame bijeenkomsten te beleggen en daaraan deel te nemen.

**15.2** De uitoefening van deze rechten kan aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die welke in overeenstemming met de wet worden opgelegd en die in een democratische samenleving geboden zijn in het belang van de nationale veiligheid, de openbare orde of veiligheid, de bescherming van de volksgezondheid of de goede zeden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

#### **16. Recht op eerbiediging van privéleven en gezinsleven**

**16.1** Leraren stellen de leerling niet aan willekeurige of onrechtmatige inmenging in zijn privéleven, in zijn gezinsleven, zijn woning of zijn correspondentie bloot, noch aan enige onrechtmatige aantasting van zijn eer en goede naam.

#### **17. Recht op informatie en toegang tot de media**

Leraren erkennen de belangrijke functie van de massamedia en bevorderen dat de leerling toegang heeft tot informatie en materiaal uit een verscheidenheid van nationale en internationale bronnen, in het bijzonder informatie en materiaal gericht op het bevorderen van zijn sociale, psychische en morele welzijn en zijn lichamelijke en geestelijke gezondheid. Zij bevorderen:

a) dat hij toegang heeft tot (en in contact komt met) informatie en materiaal uit de massamedia die hem tot sociaal en cultureel nut zijn (in overeenstemming met de strekking van artikel 29);

b) dat dergelijke informatie en dergelijk materiaal afkomstig is uit een verscheidenheid van culturele, nationale en internationale bronnen;

c) dat hij toegang heeft tot (en in contact komt met) kinder- en jeugdliteratuur;

d) dat leerlingen die tot een minderheidsgroep behoren naar behoefte toegang hebben tot informatie en materiaal in hun moedertaal;

e) dat de minderjarige leerling in passende mate beschermd wordt tegen informatie en materiaal die schadelijk voor diens welzijn zijn, gelet op de artikelen 13 en 18.

#### **18. Rechten en verantwoordelijkheden van de ouders**

**18.1** Leraren erkennen dat beide ouders de gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding en ontwikkeling van de minderjarige. Ouders en voogden zijn de eerst-verantwoordelijken voor diens opvoeding en ontwikkeling; diens belang staat daarbij voorop.

**18.2** Leraren erkennen het recht van ouders en voogden op passende bijstand bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden aangaande de opvoeding van hun minderjarige kind, zowel van de kant van de school als van andere instellingen, voorzieningen en diensten voor kinder- en jeugdzorg.

**18.3** Leraren bevorderen dat kinderen van werkende ouders waar nodig gebruik kunnen maken van de opvangdiensten en -voorzieningen waarvoor zij in aanmerking komen.

#### **19/20. Recht op veiligheid**

**19.1** Leraren bevorderen dat de minderjarige beschermd wordt tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of uitbuiting, met inbegrip van seksueel misbruik.

**20.1** Leraren betrachten in dit verband ook grote oplettendheid jegens minderjarigen die niet in gezinsverband leven.

#### **22. Minderjarige asielzoekers**

**22.1** Leraren gaan ervan uit dat een minderjarige die de vluchtelingenstatus wil verkrijgen of als vluchteling wordt beschouwd (ongeacht of hij door zijn ouders of anderen wordt begeleid) passende bescherming en humanitaire bijstand moet krijgen om van de in dit Verdrag erkende rechten gebruik te maken.

### **23. Minderjarigen met een geestelijke of lichamelijke beperking**

**23.1** Leraren onderschrijven dat een geestelijk of lichamenlijk gehandicapte minderjarige een volwaardig en behoorlijk leven dient te leiden, in omstandigheden welke diens waardigheid verzekeren, diens zelfstandigheid bevorderen en diens actieve deelname aan de samenleving vergemakkelijken.

**23.2** Leraren onderschrijven diens recht op bijzondere zorg en bevorderen dat hem (en zijn verzorgers) de nodige bijstand wordt verleend die past bij diens gesteldheid en de omstandigheden van diens ouders of verzorgers.

**23.3** Zodoende moet worden gewaarborgd dat hij daadwerkelijk toegang heeft tot onderwijs, opleiding, voorzieningen voor gezondheidszorg en revalidatie, voorbereiding op een beroep, en recreatiemogelijkheden, op een wijze die ertoe bijdraagt dat hij een zo volledig mogelijke maatschappelijke integratie en persoonlijke, culturele en intellectuele ontwikkeling realiseert.

### **24. Gezondheid en gezondheidszorg**

**24.1** Leraren onderschrijven dat iedere minderjarige recht heeft op de best mogelijke gezondheid en op voorzieningen voor geneeskundige verzorging en revalidatie en dat hem het recht op toegang tot deze voorzieningen niet mag worden onthouden.

**24.2** Leraren onderkennen:

(a/d/f) dat passende gezondheidszorg voor (tiener-)moeders voor en na de bevalling gewaarborgd moet zijn, dat baby- en kindersterfte bestreden moet worden, en dat scholen een taak hebben op het gebied van de voorlichting over (geboortenregeling en) gezinsplanning; en

(c/e/f) dat scholen een taak hebben bij het voorkomen en bestrijden van ziekte, ongevallen, ondervoeding en verkeerde voeding, bij het instandhouden van een gezond leef-, leer- en werkklimaat op school en bij de gezondheids- en voedingsvoorlichting aan de leerlingen.

### **26/27. Sociale zekerheid en armoedebestrijding**

**26.1** Leraren onderschrijven dat iedere minderjarige aanspraak mag maken op de voorzieningen voor sociale zekerheid en sociale verzekering [*in Nederland: via diens ouders*].

**26.2** Bij het toekennen van aanspraken op deze voorzieningen moet rekening worden gehouden met de middelen en omstandigheden van de minderjarige en van de personen die verantwoordelijk zijn voor zijn onderhoud, alsmede met iedere andere overweging die van belang is voor de beoordeling van een verzoek daartoe dat door of namens hem wordt ingediend.

**27.1** Leraren onderschrijven het recht van iedere minderjarige op een levensstandaard die toereikend is voor een goede lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en sociale ontwikkeling.

**27.2** De ouder(s) of anderen die voor hem verantwoordelijk zijn hebben de primaire verantwoordelijkheid om (naar vermogen en binnen de grenzen van hun financiële mogelijkheden) de levensomstandigheden te waarborgen die voor zijn ontwikkeling nodig zijn.

**27.3** Maar zo nodig moeten ouders (en anderen die voor hem verantwoordelijk zijn) worden geholpen dit recht te verwezenlijken, eventueel door middel van programma's voor materiële bijstand en ondersteuning, met name wat voeding, kleding en huisvesting betreft.

### **28. Recht op onderwijs**

**28.1** Leraren erkennen het recht van de minderjarige op onderwijs. Dit recht moet op basis van gelijke kansen verwezenlijkt worden. Daartoe werken ze er krachtig aan mee:

- a) dat de deelname aan het basisonderwijs verplicht wordt gesteld en dat die deelname gratis is;
- b) dat iedere minderjarige voortgezet en zo mogelijk ook middelbaar beroeps- en hoger onderwijs kan volgen, waarbij de toegankelijkheid wordt gewaarborgd met passende maatregelen, zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;
- c) dat met alle passende middelen hoger onderwijs voor eenieder toegankelijk wordt gemaakt naar gelang zijn capaciteiten;
- d) dat informatie over en begeleiding bij onderwijs- en beroepskeuze voor alle minderjarigen beschikbaar wordt gesteld en toegankelijk wordt gemaakt;
- e) dat maatregelen worden genomen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen en voortijdige schooluitval te verminderen.

**28.3** Leraren onderkennen het belang van internationale samenwerking op onderwijsgebied, met name om onwetendheid en analfabetisme mondiaal uit te bannen en de toegankelijkheid van wetenschappelijke en technische kennis en moderne onderwijsmethoden te vergroten. Daarbij wordt met name rekening gehouden met de behoeften van de ontwikkelingslanden.

## **28.2 Handhaving van de discipline op school**

Leraren zorgen ervoor dat de wijze van handhaving van de discipline op school verenigbaar is met de menselijke waardigheid van de leerling en met de in dit Verdrag erkende rechten van de minderjarige.

## **29.1 Onderwijs- en vormingsdoelen**

Leraren onderschrijven dat het onderwijs aan minderjarigen erop gericht dient te zijn:

- a) hun persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens zo volledig mogelijk te ontplooiën;
- b) hen eerbied bij te brengen voor de rechten en fundamentele vrijheden van de mens (zie Appendix B/C) en voor de in het Handvest der Verenigde Naties vastgelegde beginselen;
- c) hen eerbied bij te brengen voor hun ouders, voor hun eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de waarden van de natie waarin zij wonen en van hun geboorteland, en voor andere beschavingen dan die van henzelf;
- d) hen voor te bereiden op het dragen van verantwoordelijkheid in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volkeren en etnische, nationale en godsdienstige bevolkingsgroepen;
- e) hen eerbied bij te brengen voor de natuurlijke omgeving.

## **29.2 Vrijheid van onderwijs**

De vrijheid van individuele personen en rechtspersonen om onderwijsinstellingen op te richten en daaraan leiding te geven mag niet worden aangetast, mits de in artikel 29.1 vervatte beginselen en de door de Staat vastgestelde minimumnormen in acht worden genomen.

## **30. Minderheidgroepen**

Aan minderjarigen behorend tot etnische, godsdienstige of taalminderheden, wordt niet het recht ontzegd tezamen met andere leden van hun groep hun cultuur te beleven, hun eigen godsdienst te belijden en daarvoor te leven, of zich van hun eigen taal te bedienen.

## **31. Recht op rust en vrije tijd, recreatie en deelname aan het culturele leven**

**31.1** Leraren erkennen het recht van de minderjarige op rust en vrije tijd, op deelname aan spel en recreatieve bezigheden passend bij diens leeftijd, en op vrije deelname aan het culturele en kunstleven.

**31.2** Leraren onderschrijven het recht van de minderjarige volledig deel te nemen aan het culturele en kunstleven, bevorderen de verwezenlijking van dit recht, en dragen bij tot passende en voor ieder gelijke kansen op vrijetijdsbesteding en culturele en kunstbezigheden.

## **32. Kinder- en jeugdarbeid**

**32.1** Leraren onderschrijven het recht van de minderjarige te worden beschermd tegen economische uitbuiting en tegen het verrichten van werk dat naar alle waarschijnlijkheid gevaarlijk is of diens opvoeding zal hinderen, of schadelijk zal zijn voor diens gezondheid of lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke of sociale ontwikkeling.

**32.2** Leraren beschermen hun leerlingen tegen dergelijke arbeid(somstandigheden) en letten daarbij op de wettelijke minimumleeftijden voor toelating tot betaald werk en de wettelijke voorschriften inzake werktijden, arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden.

## **33. Verdovende middelen en psychotrofe stoffen**

Leraren onderschrijven het belang van een beleid om minderjarigen te beschermen tegen het illegale gebruik van verdovende middelen en psychotrofe stoffen zoals omschreven in de desbetreffende internationale verdragen, en om te voorkomen dat deze worden ingeschakeld bij de illegale productie van en sluikehandel in deze middelen en stoffen.

## **34/35/36. Andere vormen van uitbuiting van minderjarigen**

**34.** Leraren beschermen de minderjarige tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik en werken er krachtig aan mee om te voorkomen dat hij/zij ertoe wordt aangespoord of gedwongen deel te nemen aan onwettige seksuele activiteiten, geëxploiteerd wordt in de prostitutie of andere onwettige seksuele praktijken, of geëxploiteerd wordt in pornografische voorstellingen en pornografisch materiaal.

**35/36.** Leraren werken er krachtig aan mee te voorkomen dat minderjarigen ontvoerd, verkocht of verhandeld worden, voor welk doel of in welke vorm dan ook; en zij beschermen hen tegen elke andere vorm van uitbuiting die schadelijk kan zijn voor enig aspect van hun welzijn.

### **37. Recht op vrijheid; verbod van foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing**

Leraren onderschrijven:

- a) dat geen enkele minderjarige mag worden onderworpen aan foltering of aan een andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing. Voor strafbare feiten gepleegd door minderjarigen wordt noch de doodstraf opgelegd, noch levenslange gevangenisstraf zonder de mogelijkheid van vroegde invrijheidstelling.
- b) dat geen enkele minderjarige op onwettige of willekeurige wijze van zijn vrijheid mag worden beroofd. De aanhouding, inhechtenisneming of gevangenneming van een minderjarige geschiedt overeenkomstig de wet en wordt slechts gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke duur [*maar in Nederland kán op minderjarigen vanaf 16 jaar het volwassenenstrafrecht worden toegepast*].
- c) dat iedere minderjarige die van zijn vrijheid is beroofd, wordt menselijk behandeld, met eerbied voor de waardigheid inherent aan de menselijke persoon, en zodanig dat rekening wordt gehouden met de behoeften van iemand van zijn leeftijd; dat hij gescheiden wordt van volwassenen (tenzij het in diens belang wordt geacht dit niet te doen); en dat iedere minderjarige (behoudens uitzonderlijke omstandigheden) het recht heeft contact met zijn familie te onderhouden door middel van correspondentie en bezoek.
- d) dat iedere minderjarige die van zijn vrijheid is beroofd, het recht heeft onverwijld te beschikken over juridische en andere passende bijstand, alsmede het recht de wettigheid van zijn vrijheidsberoving te betwisten ten overstaan van een rechter of een andere bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit, en dat ten aanzien van dat beroep onverwijld beslist wordt.

### **38. Oorlogssituaties**

Leraren onderschrijven:

- 38.1** dat de regels van internationaal humanitair recht ter bescherming van minderjarigen tijdens gewapende conflicten geëerbiedigd moeten worden;
- 38.2/3** dat alle praktisch mogelijke maatregelen moeten worden genomen om te waarborgen dat personen jonger dan vijftien jaar niet rechtstreeks aan vijandelijkheden deelnemen; dat zij niet bij de strijdkrachten worden ingelijfd; en dat bij de inlijving van de overige minderjarigen een voorrangbeleid wordt toegepast (eerste de ouderen en dan pas de jongeren); en
- 38.4** dat alle praktisch mogelijke maatregelen moeten worden genomen om te waarborgen dat de minderjarige leden van de burgerbevolking die worden getroffen door een gewapend conflict beschermd en verzorgd worden.

### **39. Zorg voor slachtoffers**

Leraren onderschrijven dat voor minderjarige slachtoffers van verwaarlozing, uitbuiting of misbruik, van marteling of wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, of van gewapende conflicten, alle passende maatregelen moeten worden genomen om hun lichamelijk en geestelijk herstel en hun reïntegratie in de samenleving te bevorderen. Dit herstel en deze reïntegratie vinden plaats in een omgeving die bevorderlijk is voor hun gezondheid, zelfrespect en waardigheid.

### **40. Strafrecht en strafprocesrecht**

Leraren onderschrijven:

- 40.1** dat iedere minderjarige die wordt verdacht van (c.q. vervolgd of veroordeeld wegens) een strafbaar feit, recht heeft op een wijze van behandeling die geen afbreuk doet aan diens gevoel van waardigheid en eigenwaarde, die diens eerbied voor de rechten en fundamentele vrijheden van de mens vergroot, en waarbij rekening wordt gehouden met diens leeftijd en met de wenselijkheid van het bevorderen van diens reïntegratie en van diens aanvaarding van een constructieve rol in de samenleving.
- 40.2** Zij onderschrijven tevens:
  - a) dat geen enkele minderjarige mag worden verdacht van (c.q. vervolgd of veroordeeld wegens) een strafbaar feit op grond van enig handelen of nalaten dat niet volgens het nationale of internationale recht verboden was op het tijdstip van het handelen of nalaten;
  - b) dat iedere minderjarige, indien verdacht van of vervolgd wegens een strafbaar feit, er in elk geval op mag vertrouwen:
    - dat hij voor onschuldig wordt gehouden tot zijn schuld volgens de wet is bewezen;
    - dat hij onverwijld en rechtstreeks in kennis wordt gesteld van de tegen hem ingebrachte beschuldigingen (eventueel door tussenkomst van zijn ouders of voogd), en dat hij juridische of andere passende bijstand krijgt bij het voorbereiden en voeren van zijn verdediging;
    - dat de zaak zonder vertraging wordt beslist door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autori-



teit of rechterlijke instantie in een eerlijke behandeling overeenkomstig de wet, in aanwezigheid van een rechtskundige of anderszins deskundige raadsman of -vrouw (en, tenzij dit wordt geacht niet in diens belang te zijn, met name gezien zijn leeftijd of omstandigheden, in aanwezigheid van zijn ouders of voogd);<sup>7</sup>

- dat hij er niet toe wordt gedwongen een getuigenis af te leggen of schuld te bekennen; dat hij getuigen à charge kan (doen) ondervragen; en dat hij op gelijke voorwaarden getuigen à décharge kan doen oproepen en ondervragen;
- indien hij schuldig wordt geacht aan een strafbaar feit: dat dit oordeel en iedere maatregel welke dien-tengevolge wordt opgelegd, opnieuw wordt beoordeeld door een hogere bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit of rechterlijke instantie overeenkomstig de wet;
- dat hij kosteloze bijstand krijgt van een tolk indien hij de voertaal niet machtig is; en
- dat zijn privacy volledig wordt geëerbiedigd in alle stadia van de rechtsgang.

**40.3** Leraren juichen toe dat er wetten, procedures, autoriteiten en instellingen totstandkomen die in het bijzonder bedoeld zijn voor minderjarigen die worden verdacht van (c.q. vervolgd of veroordeeld wegens) een strafbaar feit, en in het bijzonder:

a) een minimumleeftijd onder welke minderjarigen niet in staat worden geacht een strafbaar feit te be-  
gaan;

b) indien passend en wenselijk: een speciale vorm van afhandeling met betrekking tot deze minderjarigen, zonder dat men zijn toevlucht tot gerechtelijke stappen neemt (mits de rechten van de mens en de wette-  
lijke garanties volledig worden geëerbiedigd).

**40.4** Er dient een verscheidenheid van regelingen beschikbaar te zijn, in het bijzonder met betrekking tot zorg, begeleiding en toezicht, adviezen, jeugdreclassering, pleegzorg, programma's voor onderwijs en beroepsopleiding en andere alternatieven voor institutionele zorg, om te verzekeren dat de afhandeling met betrekking tot minderjarigen hun welzijn niet schaadt en in de juiste verhouding staat zowel tot hun omstandigheden als tot het strafbare feit.

---

<sup>7</sup> Maar in Nederland heeft een kind bij lichte overtredingen soms aanspraak op juridische bijstand.

**Appendix B:**  
**EUROPEES VERDRAG TOT BESCHERMING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS**

**Artikel 2. Recht op leven**

1. Het recht van een ieder op leven wordt beschermd door de wet. Niemand mag opzettelijk van het leven worden beroofd, behoudens door de tenuitvoerlegging van een gerechtelijk vonnis wegens een misdrijf waarvoor de wet in de doodstraf voorziet.
2. De beroving van het leven wordt niet geacht in strijd met dit artikel te zijn geschied ingeval zij het gevolg is van geweld, dat absoluut noodzakelijk is: a. ter verdediging van wie dan ook tegen onrechtmatig geweld; b. teneinde een rechtmatige arrestatie te bewerkstelligen of het ontsnappen van iemand, die op rechtmatige wijze is gedetineerd, te voorkomen; c. teneinde in overeenstemming met de wet een oproer of opstand te onderdrukken.

**Artikel 3. Verbod van foltering [en wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing]**

Niemand mag worden onderworpen aan foltering of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.

**Artikel 4. Verbod van slavernij en dwangarbeid**

1. Niemand mag in slavernij of dienstbaarheid worden gehouden.
2. Niemand mag gedwongen worden dwangarbeid of verplichte arbeid te verrichten.
3. Niet als "dwangarbeid of verplichte arbeid" in de zin van dit artikel worden beschouwd: a. elk werk dat gewoonlijk wordt vereist van *iemand die is gedetineerd* overeenkomstig de bepalingen van Artikel 5 van dit Verdrag, of gedurende zijn voorwaardelijke invrijheidstelling; b. elke *dienst van militaire aard*, of, in geval van gewetensbezwaarden in landen waarin hun gewetensbezwaren worden erkend, diensten die gevorderd kunnen worden in plaats van de verplichte militaire dienst; c. elke dienst die wordt gevorderd in het geval van een *noodtoestand of ramp* die het leven of het welzijn van de gemeenschap bedreigt; d. elk werk of elke dienst, welke deel uitmaakt van *normale burgerplichten*.

**Artikel 5. Recht op vrijheid en veiligheid**

1. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure: a. indien hij op rechtmatige wijze is gedetineerd na veroordeling door een daartoe bevoegde rechter; b. indien hij op rechtmatige wijze is gearresteerd of gedetineerd, wegens het niet naleven van een overeenkomstig de wet door een gerecht gegeven bevel of teneinde de nakoming van een door de wet voorgeschreven verplichting te verzekeren; c. indien hij op rechtmatige wijze is gearresteerd of gedetineerd teneinde voor de bevoegde rechterlijke instantie te worden geleid, wanneer er een redelijke verdenking bestaat dat hij een strafbaar feit heeft begaan of indien het redelijkerwijs noodzakelijk is hem te beletten een strafbaar feit te begaan of te ontvluchten nadat hij dit heeft begaan; d. in het geval van rechtmatige detentie van een minderjarige met het doel toe te zien op zijn opvoeding of in het geval van zijn rechtmatige detentie, teneinde hem voor de bevoegde instantie te geleiden; e. in het geval van rechtmatige detentie van personen ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten, van geesteszieken, van verslaafden aan alcohol of verdovende middelen of van landlopers; f. in het geval van rechtmatige arrestatie of detentie van een persoon teneinde hem te beletten op onrechtmatige wijze het land binnen te komen, of van een persoon waartegen een uitwijzings- of uitleveringsprocedure hangende is.
2. Een ieder die gearresteerd is moet onverwijld en in een taal die hij verstaat op de hoogte worden gebracht van de redenen van zijn arrestatie en van alle beschuldigingen welke tegen hem zijn ingebracht.
3. Een ieder die is gearresteerd of gedetineerd, overeenkomstig lid 1.c van dit artikel, moet onverwijld voor een rechter worden geleid of voor een andere magistraat die door de wet bevoegd verklaard is rechterlijke macht uit te oefenen en heeft het recht binnen een redelijke termijn berecht te worden of hangende het proces in vrijheid te worden gesteld. De invrijheidstelling kan afhankelijk worden gesteld van een waarborg voor de verschijning van de betrokkene ter terechtzitting.
4. Een ieder, wie door arrestatie of detentie zijn vrijheid is ontnomen, heeft het recht voorziening te vragen bij het gerecht opdat dit spoedig beslist over de rechtmatigheid van zijn detentie en zijn invrijheidstelling beveelt, indien de detentie onrechtmatig is.
5. Een ieder die het slachtoffer is geweest van een arrestatie of een detentie in strijd met de bepalingen van dit artikel, heeft recht op schadeloosstelling.

#### **Artikel 6. Recht op een eerlijk proces**

1. Bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen of bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde vervolging heeft een ieder recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak, binnen een redelijke termijn, door een onafhankelijk en onpartijdig gerecht dat bij de wet is ingesteld. De uitspraak moet in het openbaar worden gewezen maar de toegang tot de rechtszaal kan aan de pers en het publiek worden ontzegd, gedurende de gehele terechtzitting of een deel daarvan, in het belang van de goede zeden, van de openbare orde of nationale veiligheid in een democratische samenleving, wanneer de belangen van minderjarigen of de bescherming van het privéleven van procespartijen dit eisen of, in die mate als door de rechter onder bijzondere omstandigheden strikt noodzakelijk wordt geoordeeld, wanneer de openbaarheid de belangen van een behoorlijke rechtspleging zou schaden.

2. Een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, wordt voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld in rechte is komen vast te staan.

3. Een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, heeft in het bijzonder de volgende rechten: a. onverwijld, in een taal die hij verstaat en in bijzonderheden, op de hoogte te worden gesteld van de aard en de reden van de tegen hem ingebrachte beschuldiging; b. te beschikken over de tijd en faciliteiten die nodig zijn voor de voorbereiding van zijn verdediging; c. zich zelf te verdedigen of daarbij de bijstand te hebben van een raadsman naar eigen keuze of, indien hij niet over voldoende middelen beschikt om een raadsman te bekostigen, kosteloos door een toegevoegd advocaat te kunnen worden bijgestaan, indien de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit eisen; d. de getuigen à charge te ondervragen of doen ondervragen en het oproepen en de ondervraging van getuigen à décharge te doen geschieden onder dezelfde voorwaarden als het geval is met de getuigen à charge; e. zich kosteloos te doen bijstaan door een tolk, indien hij de taal, die ter terechtzitting wordt gebezigd niet verstaat of niet spreekt.

#### **Artikel 7. Geen straf zonder wet**

1. Niemand mag worden veroordeeld wegens een handelen of nalaten, dat geen strafbaar feit naar nationaal of internationaal recht uitmaakte ten tijde dat het handelen of nalaten geschiedde. Evenmin mag een zwaardere straf worden opgelegd dan die, die ten tijde van het begaan van het strafbare feit van toepassing was.

2. Dit artikel staat niet in de weg aan de berechting en bestraffing van iemand, die schuldig is aan een handelen of nalaten, dat ten tijde van het handelen of nalaten, een misdrijf was overeenkomstig de algemene rechtsbeginselen die door de beschaafde volken worden erkend.

#### **Artikel 8. Recht op eerbiediging van privéleven en gezinsleven**

1. Een ieder heeft recht op eerbiediging van zijn privéleven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie.

2. In de uitoefening van dit recht is geen inmenging van enig openbaar gezag toegestaan, dan voor zover dat bij de wet is voorzien en voor zover dat in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

#### **Artikel 9. Vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst**

1. Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als privé zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensten, in onderricht, in praktische toepassing ervan en in het onderhouden van geboden en voorschriften.

2. De vrijheid zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uiting te brengen kan aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die die bij de wet zijn voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de openbare veiligheid, voor de bescherming van de openbare orde, gezondheid of goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

#### **Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting**

1. Een ieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of te verstrekken, zonder inmenging van enig openbaar gezag en ongeacht grenzen. Dit artikel belet Staten niet radioomroep-, en bioscoop- of televisieondernemingen te onderwerpen aan een systeem van vergunningen.

2. Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij

worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.

#### **Artikel 11. Vrijheid van vergadering en vereniging**

1. Een ieder heeft recht op vrijheid van vreedzame vergadering en op vrijheid van vereniging, met inbegrip van het recht met anderen vakverenigingen op te richten en zich bij vakverenigingen aan te sluiten voor de bescherming van zijn belangen.

2. De uitoefening van deze rechten mag aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, voor de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen. Dit artikel verbiedt niet dat rechtmatige beperkingen worden gesteld aan de uitoefening van deze rechten door leden van de krijgsmacht, van de politie of van het ambtelijk apparaat van de Staat.

#### **Artikel 12. Recht te huwen**

Mannen en vrouwen van huwbare leeftijd hebben het recht te huwen en een gezin te stichten volgens de nationale wetten die de uitoefening van dit recht beheersen.

#### **Artikel 13. Recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel**

Een ieder wiens rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, zijn geschonden, heeft recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel voor een nationale instantie, ook indien deze schending is begaan door personen in de uitoefening van hun ambtelijke functie.

#### **Artikel 14. Verbod van discriminatie**

Het genot van de rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, moet worden verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.

#### **Artikel 15. Afwijking in geval van noodtoestand**

1. In tijd van oorlog of in geval van enig andere algemene noodtoestand die het bestaan van het land bedreigt, kan iedere Hoge Verdragsluitende Partij maatregelen nemen die afwijken van zijn verplichtingen ingevolge dit Verdrag, voor zover de ernst van de situatie deze maatregelen strikt vereist en op voorwaarde dat deze niet in strijd zijn met andere verplichtingen die voortvloeien uit het internationale recht.

2. De voorgaande bepaling staat geen enkele afwijking toe van Artikel 2, behalve ingeval van dood als gevolg van rechtmatige oorlogshandelingen, en van de Artikelen 3, 4 (eerste lid), en 7.

3. Elke Hoge Verdragsluitende Partij die gebruik maakt van dit recht om af te wijken, moet de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa volledig op de hoogte houden van de genomen maatregelen en van de beweegredenen daarvoor. Zij moet de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa eveneens in kennis stellen van de datum waarop deze maatregelen hebben opgehouden van kracht te zijn en de bepalingen van het Verdrag opnieuw volledig worden toegepast.

#### **Artikel 16. Beperkingen op politieke activiteiten van vreemdelingen**

Geen der bepalingen van de Artikelen 10, 11 en 14 mag beschouwd worden als een beletsel voor de Hoge Verdragsluitende Partijen beperkingen op te leggen aan politieke activiteiten van vreemdelingen.

#### **Artikel 17. Verbod van misbruik van recht**

Geen der bepalingen van dit Verdrag mag worden uitgelegd als zou zij voor een Staat, een groep of een persoon het recht inhouden enige activiteit aan de dag te leggen of enige daad te verrichten met als doel de rechten of vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld teniet te doen of deze verdergaand te beperken dan bij dit Verdrag is voorzien.

### **Artikel 18. Inperking van de toepassing van beperkingen op rechten**

De beperkingen die volgens dit Verdrag op de omschreven rechten en vrijheden zijn toegestaan, mogen slechts worden toegepast ten behoeve van het doel waarvoor zij zijn gegeven.

## **AANVULLENDE PROTOCOLLEN**

### **Protocol 12: Artikel 1. Algemeen verbod van discriminatie**

1. Het genot van elk in de wet neergelegd recht moet worden verzekerd zonder enige discriminatie op welke grond dan ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.

2. Niemand mag worden gediscrimineerd door enig openbaar gezag op, met name, een van de in het eerste lid vermelde gronden.

### **Protocol 1: Artikel 1. Bescherming van eigendom**

Iedere natuurlijke of rechtspersoon heeft recht op het ongestoord genot van zijn eigendom. Aan niemand zal zijn eigendom worden ontnomen behalve in het algemeen belang en onder de voorwaarden voorzien in de wet en in de algemene beginselen van internationaal recht. De voorgaande bepalingen tasten echter op geen enkele wijze het recht aan, dat een Staat heeft om die wetten toe te passen, die hij noodzakelijk oordeelt om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang of om de betaling van belastingen of andere heffingen of boeten te verzekeren.

### **Protocol 1: Artikel 2. Recht op onderwijs [en vrijheid van onderwijs]**

Niemand mag het recht op onderwijs worden ontnomen. Bij de uitoefening van alle functies die de Staat in verband met de opvoeding en het onderwijs op zich neemt, eerbiedigt de Staat het recht van ouders om zich van die opvoeding en van dat onderwijs te verzekeren, die overeenstemmen met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen.

### **Protocol 1: Artikel 3. Recht op vrije verkiezingen**

De Hoge Verdragsluitende Partijen verbinden zich om met redelijke tussenpozen vrije, geheime verkiezingen te houden onder voorwaarden die de vrije meningsuiting van het volk bij het kiezen van de wetgevende macht waarborgen.

### **Protocol 4: Artikel 1. Verbod van vrijheidsbeneming wegens schulden**

Aan niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen op de enkele grond dat hij niet in staat is een contractuele verplichting na te komen.

### **Protocol 7: Artikel 5. Gelijke rechten van echtgenoten**

Echtgenoten hebben gelijke rechten en verantwoordelijkheden van civielrechtelijke aard, zowel onderling als in hun betrekkingen met hun kinderen, wat betreft het huwelijk, tijdens het huwelijk en bij de ontbinding ervan. Dit artikel belet de Staten niet de in het belang van de kinderen noodzakelijke maatregelen te nemen.

### **Protocol 4: Artikel 2. Vrijheid van verplaatsing**

1. Een ieder die wettig op het grondgebied van een Staat verblijft, heeft binnen dat grondgebied het recht zich vrijelijk te verplaatsen en er vrijelijk zijn verblijfplaats te kiezen.

2. Een ieder heeft het recht welk land ook, met inbegrip van het eigen land, te verlaten.

3. De uitoefening van deze rechten mag aan geen andere beperkingen worden gebonden dan die bij de wet zijn voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid of van de openbare veiligheid, voor de handhaving van de openbare orde, voor de voorkoming van strafbare feiten, voor de bescherming van de gezondheid of van de goede zeden of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

4. De in het eerste lid genoemde rechten kunnen ook, in bepaalde omschreven gebieden, worden onderworpen aan beperkingen die bij de wet zijn voorzien en gerechtvaardigd worden door het algemeen belang in een democratische samenleving.

**Protocol 4: Artikel 3. Verbod van uitzetting van onderdanen**

1. Niemand mag, bij wege van een maatregel van individuele of collectieve aard, worden uitgezet uit het grondgebied van de Staat, waarvan hij een onderdaan is.
2. Aan niemand mag het recht worden ontnomen het grondgebied te betreden van de Staat, waarvan hij een onderdaan is.

**Protocol 4: Artikel 4. Verbod van collectieve uitzetting van vreemdelingen**

Collectieve uitzetting van vreemdelingen is verboden.

**Protocol 7: Artikel 1. Procedurele waarborgen met betrekking tot de uitzetting van vreemdelingen**

1. Een vreemdeling die wettig verblijft op het grondgebied van een Staat wordt niet uitgezet behalve ingevolge een overeenkomstig de wet genomen beslissing en hem wordt toegestaan: a. redenen aan te voeren tegen zijn uitzetting, b. zijn zaak opnieuw te doen beoordelen, en c. zich met dit doel te doen vertegenwoordigen bij de bevoegde instantie of bij een of meer door die instantie aangewezen personen.
2. Een vreemdeling kan worden uitgezet vóór de uitoefening van zijn rechten ingevolge het eerste lid, letters a, b en c van dit artikel, wanneer een zodanige uitzetting noodzakelijk is in het belang van de openbare orde of is gebaseerd op redenen van de nationale veiligheid.

**Protocol 7: Artikel 2. Recht op hoger beroep in strafzaken**

1. Iedereen die door een gerecht is veroordeeld wegens een strafbaar feit, heeft het recht zijn schuldigverklaring of veroordeling opnieuw te doen beoordelen door een hoger gerecht. De uitoefening van dit recht, met inbegrip van de gronden waarop het kan worden uitgeoefend, wordt bij de wet geregeld.
2. Op dit recht zijn uitzonderingen mogelijk met betrekking tot lichte overtredingen, zoals bepaald in de wet, of in gevallen waarin de betrokkene in eerste aanleg werd berecht door het hoogste gerecht of werd veroordeeld na een beroep tegen vrijspraak.

**Protocol 7: Artikel 3. Schadeloosstelling in geval van gerechtelijke dwaling**

Wanneer iemand wegens een strafbaar feit onherroepelijk is veroordeeld en het vonnis vervolgens is vernietigd of wanneer hem daarna gratie is verleend, op grond van de overweging dat een nieuw of pas aan het licht gekomen feit onomstotelijk aantoonde dat van een gerechtelijke dwaling sprake is, wordt degene die als gevolg van die veroordeling straf heeft ondergaan schadeloos gesteld overeenkomstig de wet of de praktijk van de betrokken Staat, tenzij wordt aangetoond dat het niet tijdig bekend worden van het onbekende feit geheel of gedeeltelijk aan hem te wijten is.

**Protocol 7: Artikel 4. Recht om niet tweemaal te worden berecht of gestraft**

1. Niemand wordt opnieuw berecht of gestraft in een strafrechtelijke procedure binnen de rechtsmacht van dezelfde Staat voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds onherroepelijk is vrijgesproken of veroordeeld overeenkomstig de wet en het strafprocesrecht van die Staat.
2. De bepalingen van het voorgaande lid beletten niet de heropening van de zaak overeenkomstig de wet en het strafprocesrecht van de betrokken Staat, indien er aanwijzingen zijn van nieuwe of pas aan het licht gekomen feiten, of indien er sprake was van een fundamenteel gebrek in het vorige proces, die de uitkomst van de zaak zouden of zou kunnen beïnvloeden.
3. Afwijking van dit artikel krachtens Artikel 15 van het Verdrag is niet toegestaan.

**Protocol 6/13: Artikel 1. Afschaffing van de doodstraf**

De doodstraf is afgeschaft. Niemand wordt tot een dergelijke straf veroordeeld of terechtgesteld.

**Protocol 6/13: Artikel 2. Verbod op afwijking**

Afwijking van de bepalingen van dit Protocol krachtens artikel 15 van het Verdrag is niet toegestaan.

## **Appendix C: UNIVERSELE VERKLARING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS**

### **Artikel 1. Vrijheid, gelijkheid en broederschap**

Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.

### **Artikel 2. Verbod van discriminatie**

Een ieder heeft aanspraak op alle rechten en vrijheden, in deze Verklaring opgesomd, zonder enig onderscheid van welke aard ook, zoals ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status. Verder zal geen onderscheid worden gemaakt naar de politieke, juridische of internationale status van het land of gebied, waartoe iemand behoort, onverschillig of het een onafhankelijk, trust-, of niet-zelfbesturend gebied betreft, dan wel of er een andere beperking van de soevereiniteit bestaat.

### **Artikel 3. Recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van de persoon**

Een ieder heeft het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon.

### **Artikel 4. Verbod van slavernij**

Niemand zal in slavernij of horigheid gehouden worden. Slavernij en slavenhandel in iedere vorm zijn verboden.

### **Artikel 5. Verbod van foltering en wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing**

Niemand zal onderworpen worden aan foltering, noch aan een wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing.

### **Artikel 6. Eerbiediging van identiteit**

Een ieder heeft, waar hij zich ook bevindt, het recht als persoon erkend te worden voor de wet.

### **Artikel 7. Rechtsgelijkheid**

Allen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder onderscheid aanspraak op gelijke bescherming door de wet. Allen hebben aanspraak op gelijke bescherming tegen iedere achterstelling in strijd met deze Verklaring en tegen iedere ophitsing tot een dergelijke achterstelling.

### **Artikel 8. Recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel**

Een ieder heeft recht op daadwerkelijke rechtshulp van bevoegde nationale rechterlijke instanties tegen handelingen, welke in strijd zijn met de grondrechten hem toegekend bij Grondwet of wet.

### **Artikel 9. Recht op vrijheid**

Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige arrestatie, detentie of verbanning.

### **Artikel 10. Recht op een eerlijk proces**

Een ieder heeft, in volle gelijkheid, recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie bij het vaststellen van zijn rechten en verplichtingen en bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolgning.

### **Artikel 11. Recht op een eerlijk proces (vervolg); geen straf zonder wet**

1. Een ieder, die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd, heeft er recht op voor onschuldig gehouden te worden, totdat zijn schuld krachtens de wet bewezen wordt in een openbare rechtszitting, waarbij hem alle waarborgen, nodig voor zijn verdediging, zijn toegekend.

2. Niemand zal voor schuldig gehouden worden aan enig strafrechtelijk vergrijp op grond van enige handeling of enig verzuim, welke naar nationaal of internationaal recht geen strafrechtelijk vergrijp betekenden op het tijdstip, waarop de handeling of het verzuim begaan werd. Evenmin zal een zwaardere straf worden opgelegd dan die, welke ten tijde van het begaan van het strafbare feit van toepassing was.

### **Artikel 12. Recht op eerbiediging van privéleven en gezinsleven**

Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige inmenging in zijn persoonlijke aangelegenheden, in zijn gezin, zijn tehuis of zijn briefwisseling, noch aan enige aantasting van zijn eer of goede naam. Tegen

een dergelijke inmenging of aantasting heeft een ieder recht op bescherming door de wet.

#### **Artikel 13. Vrijheid van verplaatsing**

1. Een ieder heeft het recht zich vrijelijk te verplaatsen en te vertoeven binnen de grenzen van elke Staat.
2. Een ieder heeft het recht welk land ook, met inbegrip van het zijne, te verlaten en naar zijn land terug te keren.

#### **Artikel 14. Recht op asiel**

1. Een ieder heeft het recht om in andere landen asiel te zoeken en te genieten tegen vervolging.
2. Op dit recht kan geen beroep worden gedaan ingeval van strafvervolgingen wegens misdrijven van niet-politieke aard of handelingen in strijd met de doeleinden en beginselen van de Verenigde Naties.

#### **Artikel 15. Recht op een nationaliteit**

1. Een ieder heeft het recht op een nationaliteit.
2. Aan niemand mag willekeurig zijn nationaliteit worden ontnomen, noch het recht worden ontzegd om van nationaliteit te veranderen.

#### **Artikel 16. Recht te huwen**

1. Zonder enige beperking op grond van ras, nationaliteit of godsdienst, hebben mannen en vrouwen van huwbare leeftijd het recht om te huwen en een gezin te stichten. Zij hebben gelijke rechten wat het huwelijk betreft, tijdens het huwelijk en bij de ontbinding ervan.
2. Een huwelijk kan slechts worden gesloten met de vrije en volledige toestemming van de aanstaande echtgenoten.
3. Het gezin is de natuurlijke en fundamentele groepseenheid van de maatschappij en heeft recht op bescherming door de maatschappij en de Staat.

#### **Artikel 17. Bescherming van eigendom**

1. Een ieder heeft recht op eigendom, hetzij alleen, hetzij tezamen met anderen.
2. Niemand mag willekeurig van zijn eigendom worden beroofd.

#### **Artikel 18. Vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst**

Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of overtuiging te belijden door het onderwijzen ervan, door de praktische toepassing, door eredienst en de inachtneming van de geboden en voorschriften.

#### **Artikel 19. Vrijheid van [mening en] meningsuiting**

Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid om zonder inmenging een mening te koesteren en om door alle middelen en ongeacht grenzen inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven.

#### **Artikel 20. Vrijheid van vergadering en vereniging**

1. Een ieder heeft recht op vrijheid van vreedzame vereniging en vergadering.
2. Niemand mag worden gedwongen om tot een vereniging te behoren.

#### **Artikel 21. Burgerrechten; recht op vrije verkiezingen**

1. Een ieder heeft het recht om deel te nemen aan het bestuur van zijn land, rechtstreeks of door middel van vrij gekozen vertegenwoordigers.
2. Een ieder heeft het recht om op voet van gelijkheid te worden toegelaten tot de overheidsdiensten van zijn land.
3. De wil van het volk zal de grondslag zijn van het gezag van de Regering; deze wil zal tot uiting komen in periodieke en eerlijke verkiezingen, die gehouden zullen worden krachtens algemeen en gelijkwaardig kiesrecht en bij geheime stemmingen of volgens een procedure, die evenzeer de vrijheid van de stemmen verzekert.

#### **Artikel 22. Participatie aan de samenleving**

Een ieder heeft als lid van de gemeenschap recht op maatschappelijke zekerheid en heeft er aanspraak op,



dat door middel van nationale inspanning en internationale samenwerking, en overeenkomstig de organisatie en de hulpbronnen van de betreffende Staat, de economische, sociale en culturele rechten, die onmisbaar zijn voor zijn waardigheid en voor de vrije ontplooiing van zijn persoonlijkheid, verwezenlijkt worden.

#### **Artikel 23. Recht op arbeid**

1. Een ieder heeft recht op arbeid, op vrije keuze van beroep, op rechtmatige en gunstige arbeidsvoorwaarden en op bescherming tegen werkloosheid.
2. Een ieder, zonder enige achterstelling, heeft recht op gelijk loon voor gelijke arbeid.
3. Een ieder, die arbeid verricht, heeft recht op een rechtvaardige en gunstige beloning, welke hem en zijn gezin een menswaardig bestaan verzekert, welke beloning zo nodig met andere middelen van sociale bescherming zal worden aangevuld.
4. Een ieder heeft het recht om vakverenigingen op te richten en zich daarbij aan te sluiten ter bescherming van zijn belangen.

#### **Artikel 24. Recht op rust en vrije tijd**

Een ieder heeft recht op rust en op eigen vrije tijd, met inbegrip van een redelijke beperking van de arbeidstijd, en op periodieke vakanties met behoud van loon.

#### **Artikel 25. Sociale zekerheid, armoedebestrijding en gezondheidszorg**

1. Een ieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten, alsmede het recht op voorziening in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, overlijden van de echtgenoot, ouderdom of een ander gemis aan bestaansmiddelen, ontstaan ten gevolge van omstandigheden onafhankelijk van zijn wil.
2. Moeder en kind hebben recht op bijzondere zorg en bijstand. Alle kinderen, al dan niet wettig, zullen dezelfde sociale bescherming genieten.

#### **Artikel 26. Recht op onderwijs**

1. Een ieder heeft recht op onderwijs; het onderwijs zal kosteloos zijn, althans wat het lager en basis-onderwijs betreft. Het lager onderwijs zal verplicht zijn. Ambachtsonderwijs en beroepsopleiding zullen algemeen beschikbaar worden gesteld. Hoger onderwijs zal openstaan voor een ieder, die daartoe de begaafdheid bezit.
2. Het onderwijs zal gericht zijn op de volle ontwikkeling van de menselijke persoonlijkheid en op de versterking van de eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Het zal het begrip, de verdraagzaamheid en de vriendschap onder alle naties, rassen of godsdienstige groepen bevorderen en het zal de werkzaamheden van de Verenigde Naties voor de handhaving van de vrede steunen.
3. Aan de ouders komt in de eerste plaats het recht toe om de soort van opvoeding en onderwijs te kiezen, welke aan hun kinderen zal worden gegeven.

#### **Artikel 27. Deelname aan het culturele leven**

1. Een ieder heeft het recht om vrijelijk deel te nemen aan het culturele leven van de gemeenschap, om te genieten van kunst en om deel te hebben aan wetenschappelijke vooruitgang en de vruchten daarvan.
2. Een ieder heeft het recht op de bescherming van de geestelijke en materiële belangen, voortspruitende uit een wetenschappelijk, letterkundig of artistiek werk, dat hij heeft voortgebracht.

#### **Artikel 28 Rechtsstatelijke waarborgen**

Een ieder heeft recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt.

#### **Artikel 29. Rechtsstatelijke waarborgen (vervolg)**

1. Een ieder heeft plichten jegens de gemeenschap, zonder welke de vrije en volledige ontplooiing van zijn persoonlijkheid niet mogelijk is.
2. In de uitoefening van zijn rechten en vrijheden zal een ieder slechts onderworpen zijn aan die beperkingen, welke bij de wet zijn vastgesteld en wel uitsluitend ter verzekering van de onmisbare erkenning en eerbiediging van de rechten en vrijheden van anderen en om te voldoen aan de gerechtvaardigde eisen van de moraliteit, de openbare orde en het algemeen welzijn in een democratische gemeenschap.
3. Deze rechten en vrijheden mogen in geen geval worden uitgeoefend in strijd met de doeleinden en be-



ginselen van de Verenigde Naties.

**Artikel 30. Verbod van misbruik van recht**

Geen bepaling in deze Verklaring zal zodanig mogen worden uitgelegd, dat welke Staat, groep of persoon dan ook, daaraan enig recht kan ontleen om iets te ondernemen of handelingen van welke aard ook te verrichten, die vernietiging van een van de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, ten doel hebben.